

Matimu

Hi ti 1 Khotavuxika 2006, Nawu wa Swikweleti wa Rixaka 34/2005 (NCA) na Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka (NCR) swi sungule ku tirha. Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka u na vutihlamuleri eka ku tirhisiwa ka Nawu.

Xana i yini Huvo ya Swikweleti?

Huvo ya swikweleti i khamphani leyi hlengeletaka mahungu na ku tirhana na matimu lamantshwa ya swikweleti swa vaxavi. Huvo ya swikweleti yi endla rhekhodo ya vaxavi ya mahungu ya vona ya swikweleti ku komba leswaku va fambisa njhani swikweleti swa vona.

Huvo ya swikweleti yi nyika tirhekhodo leti eka vanyiki va swikweleti, ku fana na tibangi, mavhengele/vaxavisi na tikhamphani tin'wana leti nyikaka swikweleti. Mahungu ya komba rhekhodo ya mahakelelo ya muxavi un'wana na un'wana. Ya tirhisiwa nakambe ku kamba vukungundwani, vuxisi kumbe vukhamba.

Loko ndzi endla xikombelo xa xikweleti eka vanyiki va swikweleti, i mani a tekaka xiboho xa leswaku ndza fikelela kumbe andzi fikeleli xikweleti?

Loko u endla xikombelo xa xikweleti, munyiki wa xikweleti u tirhisa mahungu lawa a ya kumaka eka huvo ya swikweleti ku hlahluva xikombelo xa wena. Loko rhekhodo ya xikweleti xa wena yi enerisa mpimo wa munyiki wa xikweleti, xiboho xa ku nyika xikweleti xi nga ha tekiwa hi munyiki wa xikweleti. I bangi, vaxavisi kumbe munyiki wa xikweleti la amukelaka kumbe a ala xikombelo xa xikweleti ku nga ri huvo ya swikweleti.

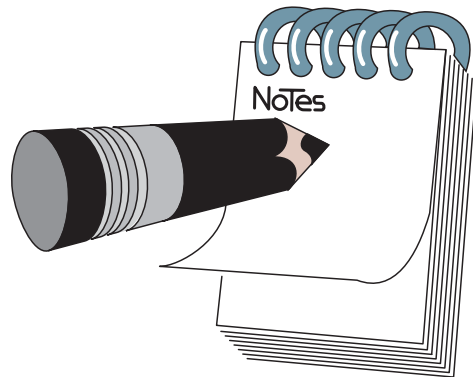
Xana Nawu lowu wu endla yini?

- 🔪 Nawu wu vula leswaku huvo ya swikweleti yin'wana na yin'wana yi fanele ku titsarisa na Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka leswaku a ta endla bindzu ra yena ri va enawini;
- 🔪 Wu hlamusela swikongomelo leswi mahungu ya swikweleti ya vaxavi ya nga tirhisiwaka ha kona, na tikhamphani leti huvo ya swikweleti yi nga nyikaka mahungu eka tona;
- 🔪 Wu hlamusela mimpimo ya data leyi nga yona ku vona leswaku mahungu laya hlayisiwaka hi va huvo ya swikweleti i ya ntiyiso;
- 🔪 Wu vonisisa leswaku muxavi una mfanelo yo kamba rhekhodo ya yena, naleswaku xihoxo xin'wana na xin'wana xa lulamisiwa.

Xana ndzi na timfanelo tihi?

U na mfanelo:

- 🔪 Yaku tivisiwa leswaku munyiki wa xikweleti u lava ku vika mahungu yo biha hi wena eka huvo ya swikweleti loko munyiki wa xikweleti a nga se ku vika;

- 🔪 Ku kuma khopi ya rhekhodo ya xikweleti xa wena ku suka eka huvo ya swikweleti loko u yi kombela. U nga kuma rhekhodo ya mahala hi lembe, kambe huvo ya swikweleti yi nga ku hakerisa ku va u kuma tirhekhodo to engetela;
- 🔪 Ku vilela hi mahungu lawa ya hlayisiwaka hi huvo ya swikweleti loko u nga tsakangi hi mahungu;
- 🔪 Ku va mahungu ya wena ya va ya xihundla, na ku va mahungu ya wena ku va ya tirhisiwa hi xikongomelo xa Nawu.

Huvo ya Swikweleti a yi nga xaxameti mahungu ya xihlawuhlawu ku fana na rixaka, rimbewu, ku wela ka tipolotiki, xiyimo xa rihanyu, vukhongeri kumbe vuxirho bya nhlangoano wa vatirhi.

Xana mahungu ya mina ya xikweleti ya ta tirhiseriwa yini?

Huvo ya swikweleti yi tirhisa mahungu ya wena:

- 🔪 Ku kamba loko u ta kota u nga koti ku fikelela xikweleti;
- 🔪 Ku lavisisa vuxisi, vukungundwani kumbe vukhamba;
- 🔪 Ku langutisisa eka xiyimo xa ntirho lexi lavaka vutshembheki naswona swi katsa ku tirhana na timali;
- 🔪 Ku kamba loko u ta kota kumbe u nga koti ku fikelela mintirho yo hambana-hambana.

Mahungu ya xikweleti ya pfuna munyiki wa xikweleti ku kamba loko muxavi a kota ku fikelela mintirho ya yena ya timali. Mahungu ya xikweleti ya na ku vuyerisa eka vaxavi lava nga kolotiki ngopfu naswona va ri na matimu ya kahle ya mahakelelo. Mahungu ya xikweleti ya pfuna vaxavi ku kuma xikweleti, na ku va sivela ku va va nga koloti ngopfu.

Xana ndzi nga kuma njhani khopi ya rhekhodo ya xikweleti xa mina?

U nga endla xikombelo xa rhekhodo ya xikweleti xa wena kan'we hi lembe u nga hakeli nchumu, endzhaku ku ta hakeriwa mali yo ka yi nga hundzi R20 hi rhekhodo.

Xana ndzi ta tivisiwa hi nkarhi mayelana na mahungu ya mina ya nga se rhumeriwa eka huvo?

Eka mahungu lama landzelaka, u ta nyikiwa 20 wa masiku ya ntirho mahungu ya nga se yisiwa eka huvo ya swikweleti. Hi nkarhi lowu, u fanele ku tivisa munyiki wa xikweleti kumbe huvo ya swikweleti; loko mahungu lawa ya ri ya ntiyiso.

- 🔪 Ntlawahato wa hanyelo ra muxavi, ku fana na 'vugevenga', 'ku nga hakeli', 'ku hakela hi ku nonoka', 'ku nyamalala' kumbe 'ku nga kumeki';

PAID

- 🔪 Ntlawahato mayelana na ku teka goza ra nawu leri tekiwaka hi munyiki wa xikweleti, ku fana na ku hundzisela ku hlengelela kumbe ku vuyeriwa, goza ra nawu, kumbe ku herisa.

Xana ndzi nga tiyisisa njhani leswaku mahungu lawa ya nga ka huvo ya xikweleti i ya ntiyiso?

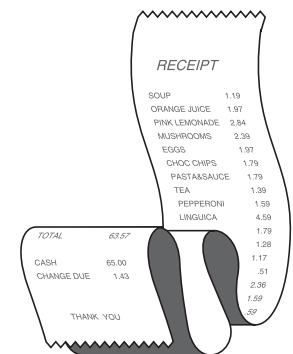
U nga tiyisisa leswaku mahungu lawa ya nga khomiwa hi va huvo ya swikweleti i ya ntiyiso hi ku landzelela magoza lama landzelaka laha hansi:

- 🔪 Tihlanganise na huvo ya swikweleti;
- 🔪 Tiyisisa leswaku u kota ku fikelela mahungu ya wena n'winyi ku fana na nomboro ya ID kumbe adirese ya wena;
- 🔪 Huvo yi ta ku rhumela fomo ku va u yi tata;
- 🔪 Tatisa fomo u yi fekisela eka huvo;
- 🔪 Huvo ya swikweleti yi nga ku kombela ku hakela mali; yo ka yi nga hundzi R20.00;
- 🔪 Tivisa huvo loko ku ri na mahungu yan'wana ya kahle eka rhekhodo, kumbe u kombela ku hlamuseriwa mahungu laha u nga tshembhiki, kumbe u va kombela ku ku hlamusela mahungu man'wana na man'wana laha u nga tiviki kahle.

Xana ndzi nga vilela hi mahungu lama hlayisiwaka hi huvo ya swikweleti loko ndzi nga pfumelelani na wona?

INA! Loko u nga pfumelelani na mahungu lama nga na huvo ya swikweleti, u nga vilela hi leswi naswona u kombela leswaku va lulamisa mahungu. Loko va ala ku lulamisa mahungu, u nga endla xivilelo eka Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka.

Hofisi ya Mulavisi wa Mahungu ya Swikweleti Hofisi ya Mulavisi wa Mahungu ya Swikweleti yi teka swiboho eka swivilelo swo huma eka vaxavi na mabindzu lawa ya nga vekiwa hi ndlela yo biha eka mahungu ya swa Swikweleti.

NCR
National Credit Regulator

Xana Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka i mani? (National Credit Regulator)

Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka u na vutihlamuleri bya vulawuri bya mintirho ya swa swikweleti ya Afrika Dzonga. U na vutihlamuleri bya ku:

- Simeka mapfumba ya dyondzo;
- Endla ndzavisiso no hlukisa rimba;
- Lavisisa swivilelo;
- Vona ku landzeleriwa ka Nawu.

Nakambe yina vutihlamuleri byo tsarisa no lawula vanyiki va swikweleti, **huvo ya swikweleti (credit bureaux)** kumbe vapfuni hi swa swikweleti.

Huvo ya Vaxavi ya Rixaka (National Consumer Tribunal)

Huvo ya Vaxavi ya Rixaka yi yingisela milandzu yo ka ku nga landzeleriwa Nawu, timhaka leti nga tirhisiwa na ku nyikela ku lulamisa eka vaxavi. Vaxavi na vanyiki va swikweleti va nga ha endla xikombelo eka Huvo ehnhla ka xiboho xin'wana na xin'wana xa Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka.

Huvo leyi i nhlango lowu nga tiyimela hi woxe eka Mulawuri wa Swikweleti wa Rixaka. Huvo yi na mutshami wa xitulu na kwalomu ka 10 ra swirho swin'wana.

Xana tihuvo ta swikweleti ti nga hlayisa mahungu ya mina ku fikela rini?

Swiyenge swa Mahungu ya Swikweleti ya Muxavi	Nkarhi wo swi hlayisa wa makizimamu
Vuxokoxoko na mbuyelo wa swivilelo leswi nga vikiwa hi vaxavi	Khume-nhungu wa tinhweti
Swivutiso Ku na swivutiso swo hlaya leswi komberiwaka eka rhekhodo ya muxavi, ku katsa vito ra khamphani kumbe munhu la nga endla xikombelo hi rhekhodo ya muxavi (na munhu wo tihlanganisa na yena, loko a ri kona)	Malembe mambirhi
Xihlaya xa Mahakelelo Mahungu ya ntiyiso ya xihlaya xa mahakelelo ya tiko. Leswi swi katsa vuxokoxoko bya xikweleti xin'wana na xin'wana lexi nga nyikiwa, tihakelo leti nga kumiwa na loko tihakelo a ti hlwerile.	Malembe ya ntlhanu
Nxaxamelo wo ka wu nga tsakisi wa matikhomelo ya muxavi Nxaxamelo wo voyama wa matikhomelo ya muxavi: Leswi swi katsa nxaxamelo wo fana na 'vugevenga', 'wo tlula', na 'ku hakela hi ku nonoka', 'ku nyamalala' kumbe 'ku nga kumeki'.	Lembe ri n'we
Ku ncinca mahakelelo ya swikweleti	Ku fikela loko ku humesiwa xitifikheti xo hlantswa
Vuahluri bya khoto ya vaaki Vuahluri lebyi nga nyikiwa hi khoto ya tiko eka xivilelo/ nandzu exikarhi ka vanhu na tikhamphani (ku katsa vuahluri byo tlula)	Malembe ya ntlhanu ri niwe wa malembe kumbe ku fikela loko vuahluri byi herisiwa hi khoto kumbe ku tshikiwa hi munyiki wa xikweleti hi ku ya hi Xiyenge xa 86 Nawu 32 wa 1944 wa xa Khoto ya Majistireti
Swileriso swo fambisa Xileriso lexi nyikiweke hi khoto ya tiko laha mafambiselo na mahangalasele ya nhundzu ya munhu la nga wa munhu la nga ha swi kotiki ku hakela swikweleti swa yena) xi nyikiwa eka munhu la nga vekwa hi nawu ku fambisa ku fikela loko munhu yaloye a hakele swikweleti swa yena hinkwaswo. xi herisiwa hi khoto	Khume ra malembe kumbe ku fikela loko xileriso
Ku longa nhundzu (ku teka nhundzu hi xinawu ku fikela loko swikweleti swi hakeriwile kumbe swikoxo swin'wana swi fikeleriwile)	Khume ra malembe kumbe ku fikela loko ku nyikiwa xileriso xo lulamisa
Ku hangalasa nhundzu Ku veka nhundzu ya munhu la nga wa eka munhu wa vunharhu hi nawu (thirasi) ku yi ava eka lava kolotiwaka	Nkarhi lowu nga pimiwangiki
Xileriso xo vuyelerisa Xileriso xi nga ha nyikiwa hi khoto xo tshamsekisa xiyimo xa swa timali hi khoto ya tiko tshamsekisa xiyimo xa timali na xiyimo xa munhu loyi a nga wa (ku vuyisela xiyimo leswi swi nga se humelela)	Malembe ya ntlhanu

Xana ndzi nga vika njhani xivilelo?

Hi na MAGOZA YA NHARHU yo ololoxa kahle xivilelo. Landzelela magoza lawa kutani xivilelo xa wena xi ta lulamisiwa.

GOZA RO SUNGULA

Tihlanganisi na Huvo ya Swikweleti:

Huvo ya Swikweleti yi kuma mahungu ya swa swikweleti ku huma eka vanyiki va swikweleti. Va hlayisa rhekhodo ya matimu ya swikweleti swa wena naswona va nga ku pfuna ku lulamisa mahungu lawa ya nga riki wona.

Loko xivilelo xa wena xi nga se ahluriwa, hundzela eka goza ra vumbirhi

GOZA RA VUMBIRHI

Tihlanganisi na Hofisi ya swa Mahungu ya Mulavisisi wa Mahungu ya swikweleti

Mulavisisi wa Mahungu ya Swikweleti a nga kombela huvo ya swikeleti ku lulamisa xivilelo xa wena na ku vona leswaku xivilelo xa wena xa ahluriwa

Loko u nga se enerisiwa, hundzela eka goza ra vunharhu.

GOZA RA VUNHARHU

Tihlanganisi na NCR

NCR yi nyikiwile matimba yo lawula huvo ya swikweleti na matikhomelo/mafambiselo va bindzu ra vona.

TransUnion ITC	
Call centre:	0861 482 482
Experian SA	
Call centre:	0861 105 665
Xpert Decisions Systems (XDS)	
Telephone:	011 645 9100
Micro Lenders Credit Bureau (Microlending)	
Call centre:	0861 287 328
Compuscan Information Technologies (Microlending)	
Call centre:	0861 514 131
Consumer Profile Bureau	
Telephone:	011 278 3800
KreditInform	
Call centre:	011 777 2700
LexisNexis Risk Management	
Call centre:	021 565 9700

Credit Information Ombuds	
Call centre:	0861 OMBUDS (0861 662 837)

National Credit Regulator (NCR)	
Toll share:	0860 627 627
Email:	0860 NCR NCR complaints@ncr.org.za